

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

ชีวิตมนุษย์เกี่ยวข้องกับ *ความคิด* และ *การเมือง* ซึ่งเป็นกิจกรรมสากลของมนุษย์ ความคิดปรากฏอยู่ในกิจกรรมต่างๆ ไม่มากก็น้อย ซึ่งรวมถึงกิจกรรมทางการเมืองด้วย โดยที่การเมืองเกิดขึ้นเมื่อมีการตัดสินใจร่วมกันในหมู่มนุษย์ ในการตัดสินใจนั้นๆ ต้องอาศัยปรัชญาและความคิดเพื่อเป็นแนวทาง ซึ่งความคิดที่ว่านี่เราเรียกว่าความคิดทางการเมือง ความคิดทางการเมืองมีความสำคัญในอันที่จะนำไปสู่ความรู้ ความเข้าใจ ความหมายของกิจกรรมทางการเมือง สถาบันทางการเมืองและชีวิตในการเมือง¹ ทั้งนี้ ความคิดทางการเมืองนั้นมีนิยามความหมายที่แตกต่างหลากหลาย เช่น Leo Strauss มีความเห็นว่าความคิดทางการเมืองคือการสะท้อนหรือสนับสนุนความคิดเห็นทางการเมือง โดยมีเจตนาเพื่อสนับสนุนหรือป้องกันความคิดและความเชื่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือเป็นความสนใจเฉพาะในกฎเกณฑ์ หรือนโยบายทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่ง² เอ็ม เจ ฮาร์มอน นิยามความคิดทางการเมืองว่า ความคิดทางการเมือง เป็นการพยายามอธิบายอ้างอิงหรือวิพากษ์วิจารณ์ด้านต่างๆ ของสัมพันธภาพทางการเมือง³

ความคิดทางการเมืองจะสนใจวินิจฉัยเชิงคุณค่าสิ่งๆ ที่ควรจะเป็นสิ่งที่ดี (Value judgment) ว่าอะไรคือจุดมุ่งหมายของรัฐ คุณธรรมผู้ปกครองคืออะไร ชีวิตที่ดีคืออะไร รัฐที่ดีเป็นเช่นไร เป็นต้น ซึ่งความคิดทางการเมืองมักถูกกำหนดโดยสถานการณ์ของสังคม จากการสังเกตสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ ดังนั้นจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงอิทธิพลจากสภาพสังคมไปได้ เพราะนักคิดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ด้วยเหตุนี้ ความคิดทางการเมืองจึงสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลสมัยตามแต่พื้นที่ และเนื่องจากความคิดทางการเมืองเป็นการวินิจฉัยเชิงคุณค่าถึงสิ่งๆ ที่ควรจะเป็น จึง

¹ Barrie Axford, Gary K. Browning, Richard Huggins, Ben Rosamond, John Turner, Barrie, *Politics: An Introduction*. (London: Routledge, 1997), p.196.

² Leo Strauss, *What is Political Philosophy? And Other Studies*. (WestPoint, Connecticut: Greenwood Press, 1973), pp. 9-15.

³ เอ็ม เจ ฮาร์มอน, *ความคิดทางการเมืองจากเพลโตจนถึงปัจจุบัน*. แปลโดย เสน่ห์ จามริก. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2510), น.1.

มักขัดแย้งกับสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมเนื่องจากเป็นสิ่งที่ปรารถนาเช่นสำนักขัดแย้งกับสังคมขณะนั้น ดังนั้น นักคิดจึงมีโอกาสดขัดแย้งกับความคิดที่มีอยู่เดิมของสังคมได้เสมอ

ส่วนนักคิดนั้นอาจหมายถึง ผู้ที่ตั้งคำถามถึงสิ่งที่ดีในสังคมและตรวจสอบความคิดเก่า ฏวาระเบียบข้อบังคับต่างๆ และเสนอความคิดใหม่ขึ้นมา⁴ โดยนักคิดนี้ถือเป็น บุคคลสำคัญ หรือ คนที่มีบทบาทหรือผลงานเป็นที่รู้จักในสังคมโดยทั่วไปในแต่ละยุคสมัยในแต่ละแห่งที่ ซึ่งในสังคมเดียวกันในยุคสมัยหนึ่งอาจเป็นที่รู้จักแต่ในอีกยุคสมัยหนึ่งอาจไม่เป็นที่รู้จักก็ได้ บุคคลสำคัญในที่นี้เช่นนักเขียนวรรณกรรมต่างๆ อาทิ กวี นวนิยาย นักวิชาการ ปัญญาชนหรือนักคิดในแขนงต่างๆ อาทิ ประวัติศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ รัฐศาสตร์ นักการเมือง ผู้นำทางการเมืองทั้งที่อยู่ในระบบและนอกระบบเช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี นักการเมืองท้องถิ่น ผู้นำองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ผู้นำชาวบ้านหรือผู้นำชุมชน นักปฏิวัติเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมือง พระภิกษุสงฆ์ ฯลฯ

การศึกษาความคิดของบุคคลสำคัญ ถือว่าเป็นที่นิยมกระทำกันมานานแล้วในหลายสาขาวิชา โดยมีเป้าหมายขึ้นอยู่กับศาสตร์ที่ใช้ในการศึกษา เช่น ในทางสังคมศาสตร์โดยเฉพาะ การศึกษาผู้นำทางการเมืองอาจเป็นไปเพื่อความเข้าใจพฤติกรรมของสัตว์การเมืองชนิดหนึ่งที่น่า สัตว์การเมืองชนิดอื่นๆ ในขณะที่ในทางประวัติศาสตร์อาจต้องการศึกษาเพื่อเข้าใจประวัติศาสตร์ การเมืองช่วงนั้น หรือเข้าใจตัวผู้นำทางการเมือง⁵ ในทางวรรณกรรม อาจศึกษาเพื่อให้เข้าใจ ความหมายของบทประพันธ์ลึกซึ้งมากขึ้น เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เป้าหมายสำคัญของการศึกษา ชีวิตและความคิดของบุคคลสำคัญ อาจอยู่ที่ความต้องการเข้าใจชีวิตความเป็นมนุษย์มากกว่าที่ จะต้องการเข้าใจชีวิตของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเพียงอย่างเดียว โดยมีสมมติฐานที่เชื่อว่าการเข้าใจ มนุษย์คนหนึ่งในบริบทหนึ่งๆ อาจช่วยให้เข้าใจชีวิตอื่นๆ ในเวลานั้นรวมไปถึงในช่วงเวลาก่อนและ หลังจากเวลานั้นด้วย นอกจากนี้จะช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมมนุษย์ในฐานะสัตว์สังคม และช่วยให้ เข้าใจประวัติศาสตร์มากขึ้นแล้ว ยังช่วยให้เรารับรู้บทบาทของมนุษย์ทั้งในด้านดีและเลวที่มีต่อ สังคมการเมือง

⁴ จรัส ลภเจริญสุข, “บทบาททางการเมืองของ ศ.บุญชนะ อัตถากร.” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), น.12.

⁵ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, “ปัญหาการศึกษาผู้นำทางการเมือง: แนวความคิดและข้อสังเกตเกี่ยวกับ วิธีการศึกษาเชิงประวัติ” ใน การเมืองมนุษย์ รัฐศาสตร์ทวนกระแส, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2528), น.97- 126.

ทั้งนี้ การศึกษาความคิดทางการเมืองในประเทศไทยเริ่มขึ้นไม่นานนักโดยผู้ศึกษามาจากหลากหลายสาขาวิชา เช่น ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา สังคมวิทยา ศึกษาศาสตร์ วรรณคดี รวมไปถึงนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ทั่วไป ซึ่งอาจสรุปได้เป็น 6 กลุ่มใหญ่ดังนี้

การศึกษาความคิดทางการเมืองที่มาจากกลุ่มนักเขียนทั่วไป

งานเขียนที่มาจากกลุ่มนักเขียนทั่วไป หรือนักเขียนที่ไม่ได้มีอาชีพหลักเป็นนักวิชาการรัฐศาสตร์ อาจเรียกกว่าเป็นนักเขียน “สมัครเล่น” โดยมีเนื้อหาของงานเป็นลักษณะความคิดถึงชีวิตประวัติ ศึกษาบุคคลสำคัญทางการเมือง อาทิ พระมหากษัตริย์ในหลายรัชกาล เช่น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รวมไปถึงเจ้าฟ้าและขุนนางเช่น กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ฯลฯ ตัวอย่างงานเขียนเช่น สงบ สุริยินทร์ “พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช”⁶ ส. พลายน้อย “พระบรมราชินีและเจ้าจอมมารดา”⁷ อ่ำรุ่ง โกมลวรรณนะ “เจ้าฟ้ามงกุฎแห่งสยาม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4)”⁸ ม.จ. พูนพิสมัย ดิศกุล “ชีวิตและงานสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ”⁹ วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธ์, วิมลพรรณ ปัตถวิชัย “บทบาทของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพในรัชกาลที่ 4”¹⁰ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ “สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ตามทัศนะของ ส.ศิวรักษ์ในช่วง 30 ปีตั้งแต่ พ.ศ.2493-พ.ศ.2523”¹¹ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ “กรมหมื่นพิทยลาภ

⁶ สงบ สุริยินทร์, พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, (พระนคร : สุริยินทร์, 2506).

⁷ ส. พลายน้อย, พระบรมราชินีและเจ้าจอมมารดา, (พระนคร : รวมสาส์น, 2506).

⁸ อ่ำรุ่ง โกมลวรรณนะ, เจ้าฟ้ามงกุฎแห่งสยาม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4), (พระนคร : แพร์พิทยา, 2506).

⁹ พูนพิสมัย ดิศกุล, ม.จ., ชีวิตและงานสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, (พระนคร : บรรณาการ, 2515).

¹⁰ วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธ์, ม.ล., วิมลพรรณ ปัตถวิชัย, บทบาทของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพในรัชกาลที่ 4, (กรุงเทพฯ : สามัคคีสาส์น, 2525).

¹¹ สุลักษณ์ ศิวรักษ์, สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ตามทัศนะของ ส.ศิวรักษ์ ในช่วง 30 ปีตั้งแต่ พ.ศ.2493-พ.ศ.2523, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิเสถียรนาคะประทีป, 2525).

พฤษนิยากร ตามทัศนะ ส.ศิริรักษ์¹² กนก วงษ์ตระหง่าน “แนวพระราชดำริด้านการเมืองการปกครองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”¹³ วิมลพรรณ ปัตถวิชัย “สารสินสวามิภักดิ์”¹⁴ วิมลพรรณ ปัตถวิชัย “สัญญา ธรรมศักดิ์ คนของแผ่นดิน”¹⁵ วิมลพรรณ ปัตถวิชัย “สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ”¹⁶ เป็นต้น

งานเขียนในกลุ่มนี้มักศึกษาบุคคลที่มีอิทธิพลทางความคิดต่อสังคมการเมืองไทย ซึ่งเป็นที่รู้จักในวงกว้างและมักเป็นชนชั้นสูง หรือผู้นำประเทศ อย่างไรก็ตามก็มีการศึกษาบุคคลสำคัญที่เป็นสามัญชนผู้ซึ่งมิได้อยู่ในกระแสหลักความคิดทางการเมืองไทยอยู่ด้วย ตัวอย่างงานเขียน อาทิ สงบ สุริยินทร์ “เทียนวรรณ”¹⁷ สุพจน์ ด้านตระกูล “ชีวิตและผลงานของ ดร.ปรีดี พนมยงค์”¹⁸ เตือน บุญนาค “ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโสผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก”¹⁹ อรุณ เวชสุวรรณ. “รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ บิดาของระบอบประชาธิปไตยไทย”²⁰ ไสว สุทธิพิทักษ์ “ดร.ปรีดี พนมยงค์”²¹ พุทธิพันธ์ โพธิ์จินดา “พุทธศาสนากับความคิดทางการเมืองของ

¹² สุลักษณ์ ศิริรักษ์, กรมหมื่นพิทยลาภพฤษนิยากร ตามทัศนะ ส.ศิริรักษ์, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิเสถียร นาคะประทีป, 2528).

¹³ กนก วงษ์ตระหง่าน, แนวพระราชดำริด้านการเมืองการปกครองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพฯ : สถาบันการศึกษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531).

¹⁴ วิมลพรรณ ปัตถวิชัย, สารสินสวามิภักดิ์, (กรุงเทพฯ : กายมารูต, 2543).

¹⁵ วิมลพรรณ ปัตถวิชัย, สัญญา ธรรมศักดิ์ คนของแผ่นดิน, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2546).

¹⁶ วิมลพรรณ ปัตถวิชัย, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ, (กรุงเทพฯ : บริษัท โรงพิมพ์กรุงเทพ (1984) จำกัด, 2547).

¹⁷ สงบ สุริยินทร์, เทียนวรรณ, (พระนคร : รวมสาส์น, 2495).

¹⁸ สุพจน์ ด้านตระกูล, ชีวิตและผลงานของ ดร.ปรีดี พนมยงค์, (กรุงเทพฯ : ประจักษ์การพิมพ์, 2514).

¹⁹ เตือน บุญนาค, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโสผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก, (กรุงเทพฯ : สยามคดีธรรม, 2517).

²⁰ อรุณ เวชสุวรรณ, รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ บิดาของระบอบประชาธิปไตยไทย, (กรุงเทพฯ : มหานคร : อรุณวิทยา, 2526).

²¹ ไสว สุทธิพิทักษ์, ดร.ปรีดี พนมยงค์, พิมพ์ครั้งแรก 2493. (กรุงเทพฯ : บริษัทการพิมพ์, 2526).

ส.ศิริรักษ์²² ส. พลายน้อย “ยาขอบ : ชีวิตและงานของผู้แต่งอมตะนิยายผู้ชนะสิบทิศ”²³ สุพจน์ ด่านตระกูล “พึง ศรีจันทร์: นักประชาธิปไตยผู้ทรหด อดีตประธานสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2490”²⁴ นาวิ รังสิวารักษ์ “รัฐบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ ปรีดี พนมยงค์”²⁵ ปรีชา พงศ์ภมร “ชีวิตและผลงานของ ดร. ปรีดี พนมยงค์”²⁶ และปรีชา ช่างขวัญยืน “ความคิดทางการเมืองของท่านพระพุทธทาสภิกขุ”²⁷

การศึกษาความคิดทางการเมืองที่มาจากกลุ่มนักประวัติศาสตร์

งานเขียนที่มาจากกลุ่มนักประวัติศาสตร์ หรือการศึกษาในแนวทางประวัติศาสตร์ ซึ่งมี การค้นคว้าข้อมูล ถกเถียง วิเคราะห์วิพากษ์ข้อมูลที่ได้มา ตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ ส่วนใหญ่ เป็นการศึกษามีความหมาย (Meaningful) ส่วนบุคคลที่นิยมเลือกมาศึกษามักเป็นบุคคลใน อดีต เช่น การศึกษาพระราชดำริของพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงความคิดและบทบาท ของบุคคลเข้ากับบริบททางการเมืองแสดงให้เห็นอิทธิพลทางความคิดที่มีต่อการเมืองไทย แต่ เป็นการวิเคราะห์คนเพียงคนเดียวโดยมิได้พิจารณาความสืบเนื่องส่งต่อความคิด หรือความ แตกต่างทางความคิดที่อยู่ในบริบทดังกล่าวอาทิ เกษม ศิริสัมพันธ์, นีออน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา “แนวพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”²⁸ วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธ์ “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระ

²² พุทธิพันธ์ โพธิ์จินดา, พุทธศาสนากับความคิดทางการเมืองของ ส.ศิริรักษ์, (กรุงเทพฯ : เทียนวรรณ, 2527).

²³ ส. พลายน้อย, ยาขอบ : ชีวิตและงานของผู้แต่งอมตะนิยายผู้ชนะสิบทิศ, (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, 2531).

²⁴ สุพจน์ ด่านตระกูล, พึง ศรีจันทร์: นักประชาธิปไตยผู้ทรหด อดีตประธานสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2490, (นนทบุรี : สถาบันวิทยาศาสตร์สังคม, 2536).

²⁵ นาวิ รังสิวารักษ์, รัฐบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ ปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดับเบิลเดย์, 2544).

²⁶ ปรีชา พงศ์ภมร, ชีวิตและผลงานของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แม่บ้านการเรือน, ม.ป.ป.).

²⁷ ปรีชา ช่างขวัญยืน, ความคิดทางการเมืองของท่านพระพุทธทาสภิกขุ (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2538).

²⁸ เกษม ศิริสัมพันธ์, นีออน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, แนวพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, 2510).

พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2468-2477)”²⁹ นฤมล ธีรวัฒน์ “แนวพระราชดำริทางการเมืองของ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”³⁰ สุรีย์ ทรัพย์สุนทร “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัวกับแนวพระราชดำริทางด้านพุทธศาสนาที่มีต่อการดำเนินการปกครองประเทศ”³¹

งานเขียนในกลุ่มนี้ยังมีการศึกษาบทบาท ความคิดของกลุ่มชนชั้นสูงและสามัญชนอยู่ ด้วย โดยยังคงลักษณะวิเคราะห์ความคิดและบทบาทของบุคคลคนเดียวเชื่อมโยงกับบริบททาง การเมืองและสังคมของแต่ละคน เช่น ศิริ พุทธมาศ “แนวความคิดทางการเมืองและการศึกษากับบทบาททางการศึกษาของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา)”³² ทิพวัลย์ โล่ตระกูล “วิเคราะห์ความคิดทางการเมืองของหลวงวิจิตรวาทการ”³³ อ่างศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ “แนวความคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจไทยของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช สมัยเป็น นายกรัฐมนตรี”³⁴ ซึ่งศึกษาภูมิหลังประวัติชีวิตกับการเมืองไทยยุคก่อนและหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เพื่อให้เข้าใจถึงปัจจัยที่มีผลต่อแนวความคิดทางการเมือง เศรษฐกิจขณะเป็นนายกรัฐมนตรี โดยใช้แนวประวัติศาสตร์พินิจ (Historical Approach) เป็นกรอบในการศึกษา ในส่วนการศึกษา แนวคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ใช้วิธีศึกษาจากประเด็นต่างๆ อาทิ ระบอบ ประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ สถาบันกษัตริย์ การเมืองระหว่างประเทศ เป็นต้น โดยดูวิธีคิดและให้

²⁹ วัลย์วิภา นุชรรัตน์พันธ์, การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวพระราชดำริทางการเมืองของ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว(พ.ศ.2468-2477) (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, 2520).

³⁰ นฤมล ธีรวัฒน์, “แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525).

³¹ สุรีย์ ทรัพย์สุนทร “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับแนวพระราชดำริทางด้าน พุทธศาสนาที่มีต่อการดำเนินการปกครองประเทศ,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2528).

³² ศิริ พุทธมาศ, “แนวความคิดทางการเมืองและการศึกษากับบทบาททางการศึกษาของ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา)” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529).

³³ ทิพวัลย์ โล่ตระกูล, “วิเคราะห์ความคิดทางการเมืองของหลวงวิจิตรวาทการ” (วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530).

³⁴ อ่างศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, แนวความคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจไทยของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช สมัยเป็นนายกรัฐมนตรี (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ, 2544).

ความหมายในมุมมองของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หรือในงานวิจัยของสายชล สัตยานุรักษ์ เกี่ยวกับความคิดของบุคคลสำคัญซึ่งมีผลต่อสังคมไทยเช่นการสร้างอัตลักษณ์ไทย อาทิ “ความเปลี่ยนแปลงในการสร้าง “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” โดยหลวงวิจิตรวาทการ”, “สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ: การสร้างอัตลักษณ์ “เมืองไทย” และ “ชั้น” ของชาวสยาม” “คึกฤทธิ์กับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย”³⁵

ที่น่าสนใจก็คืองานเขียนจากกลุ่มนักประวัติศาสตร์มีการศึกษาสามัญชนที่อาจเรียกว่าเป็น “นักคิดชายขอบ” หรือบุคคลที่มีได้อยู่ในกระแสหลักของการเมืองไทย อันหมายถึงกลุ่มบุคคลอุดมการณ์ “ซ้าย” และพ่อค้า เป็นต้น อาทิ พีรยา คุ้มณะศิริ “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์”³⁶ สุวัฒน์ชัย แสนราช “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายถวิล อุดล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2480-2492”³⁷ อภิลิทธิ กิจเจริญสิน “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดสกลนคร พ.ศ. 2480-2495”³⁸ เพ็ญพิสุทธ์ อินทภิรมย์ “เชียวสุดแสง สีนุญเรื่อง : ทัศนคติและบทบาทของจีนสยามในสังคมไทย”³⁹

³⁵ สายชล สัตยานุรักษ์, ความเปลี่ยนแปลงในการสร้าง “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” โดยหลวงวิจิตรวาทการ (กรุงเทพฯ : มติชน, 2546); สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ: การสร้างอัตลักษณ์ “เมืองไทย” และ “ชั้น” ของชาวสยาม (กรุงเทพฯ : มติชน, 2546) และ คึกฤทธิ์กับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย” (กรุงเทพฯ : มติชน, 2550).

³⁶ พีรยา คุ้มณะศิริ, “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533).

³⁷ สุวัฒน์ชัย แสนราช, “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายถวิล อุดล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2480-2492” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2541).

³⁸ อภิลิทธิ กิจเจริญสิน, “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดสกลนคร พ.ศ. 2480-2495” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2542).

³⁹ เพ็ญพิสุทธ์ อินทภิรมย์, “เชียวสุดแสง สีนุญเรื่อง : ทัศนคติและบทบาทของจีนสยามในสังคมไทย” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547).

การศึกษาความคิดทางการเมืองที่ให้ความสำคัญกับตัวความคิด

ในประเทศไทยการศึกษาความคิดทางการเมืองโดยมุ่งเน้นที่ตัวความคิดเป็นที่นิยมศึกษาทั้งจากนักประวัติศาสตร์และนักรัฐศาสตร์ โดยเป็นการพิจารณากำเนิด พัฒนาการ ความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงความคิดจากอดีตสู่ปัจจุบัน ซึ่งมักศึกษาจากมโนทัศน์ (Concept) ต่างๆ ทางการเมืองไทยหรือตามประเด็นสำคัญ (Issues) เป็นหลักมากกว่าที่จะให้ความสำคัญกับนักคิดเป็นรายบุคคลแล้วพิจารณาความคิดต่อเนื่องเป็นชุดๆ โดยมีลักษณะเป็นการศึกษาแบบมีความหมาย มีการถกเถียง วิพากษ์ วิจรณ์ความคิดประเด็น หรือยุคสมัย มีการศึกษาเปรียบเทียบกับความคิดร่วมสมัยอื่นๆ หรือความคิดที่มีมาก่อน โดยอาจใช้วิธีวิทยาต่างๆ เช่น ประวัติความคิดทางการเมือง (History of political thought) ประวัติศาสตร์ความคิด (Intellectual history) หรือแนวประวัติศาสตร์พินิจ (Historical Approach) เป็นต้น

ตัวอย่างงานเขียนในแนวทางนี้เช่น ชัยอนันต์ สมุทวณิช *“ความคิดทางการเมืองการปกครองไทยโบราณ”*⁴⁰ สมบัติ จันทรวงศ์, ชัยอนันต์ สมุทวณิช *“ความคิดทางการเมืองไทย”*⁴¹ ในบทที่ว่าด้วย รัชคัตัญญสูตร ไตรภูมิพระร่วง มหาชาติคำหลวง ราชานิติ ประเพณี ธรรมราชา ทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นความคิดในยุคก่อนสมัยใหม่ หรือในงานศึกษาความคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจในยุคเปลี่ยนแปลงการปกครองอาทิวาทกรรมการเมืองเรื่องประชาธิปไตย แนวคิดชาตินิยม เช่น นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ *“ความคิด ความรู้และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475”*⁴² นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. *“พลังของแนวคิดชาติ-ชาตินิยมกับการเมืองไทยในสมัยแรกเริ่มของรัฐประชาชาติ”*⁴³

⁴⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *ความคิดทางการเมืองการปกครองไทยโบราณ* (กรุงเทพฯ : แผนกตำรา และคำบรรยาย คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519).

⁴¹ สมบัติ จันทรวงศ์, ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *ความคิดทางการเมืองไทย* (กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2523).

⁴² นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, *ความคิด ความรู้และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475* (กรุงเทพฯ : สถาบันสยามศึกษา สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2533).

⁴³ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, *“พลังของแนวคิดชาติ-ชาตินิยมกับการเมืองไทยในสมัยแรกเริ่มของรัฐประชาชาติ” รัฐศาสตร์สาร ฉบับ 21/3 (2542).*

งานเขียนเกี่ยวกับประเด็นความคิดต่างๆ อาทิ ประชาธิปไตย ความรุนแรง สิทธิมนุษยชน ท้องถิ่น ฯลฯ ดังตัวอย่างงานเขียน เกรียงศักดิ์ เจริญพัฒน์วิช. “แนวความคิดประชาธิปไตยแบบไทย”⁴⁴ เป็นการศึกษาเปรียบเทียบความคิดเรื่องประชาธิปไตยจากความคิดของกลุ่มนักคิด นักการเมือง 4 กลุ่มซึ่งถือเป็นชนชั้นนำทางการเมืองคือ กลุ่มชอวยราชครู กลุ่มอนุรักษนิยมทศวรรษ 2490-2500 พลเอกแสวง เสนาณรงค์ กลุ่มสถานีวิทยุสองศูนย์ เฉลิมเกียรติ ผิวนวล “ความคิดทางการเมืองของทหารไทย 2519-2535”⁴⁵ เป็นการศึกษาความคิดทางการเมืองโดยพิจารณาจากชนชั้นนำคือกลุ่มทหารซึ่งมีอำนาจทางการเมืองในช่วง พ.ศ. 2519-2535 รัฐศาสตร์สาร (ฉบับความรุนแรงกับสังคมไทย)⁴⁶ รัฐศาสตร์สารฉบับนี้เป็นการศึกษาเรื่องความรุนแรงในสังคมไทยโดยรวมบทความว่าด้วยความรุนแรงที่เกิดขึ้นทั้งทางตรงในกรณี 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ความรุนแรงที่แฝงอยู่ในวัฒนธรรมไทย เช่นความรุนแรงที่อยู่ในวรรณคดีไทยอาทิบทความเรื่อง “อย่างศพพารก: ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมในสังคมไทย” ซึ่งเป็นการพิจารณาจากวรรณคดีขุนช้างขุนแผน โดยเอาแนวคิดสมัยใหม่เรื่องความรุนแรงมาพิจารณา หรือประเด็นความรุนแรงที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสตรีศึกษาใน “ข่มขืน: ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมในสังคมไทย” และการศึกษาความรุนแรงที่มากับนโยบายและอำนาจรัฐเช่นโทษประหารชีวิต นโยบายต่างประเทศ หนังสือต้องห้ามของไทย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ “อาวูรมีชีวิต?”⁴⁷ ชัยวัฒน์ ได้รวบรวมบทความที่ศึกษาเกี่ยวกับความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรงทางการเมืองและสังคมไว้ในเล่มเดียวกัน เพื่อเข้าใจความรุนแรงชนิดต่างๆ ในระดับต่างๆ ที่ปรากฏขึ้นในประเทศไทยและเชื่อมโยงกับความรุนแรงระดับโลกในช่วงเวลาการต่อสู้การก่อการร้าย และสงครามอิรัก ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ทั้งนี้เพื่อเสนอทางเลือกในการตอบโต้กับความรุนแรงด้วยการไม่ใช้ความรุนแรง เสน่ห์ จามริก. “สิทธิมนุษยชน เกณฑ์คุณค่าและฐานความคิด”⁴⁸ เป็นงานรวมบทความเรื่องสิทธิมนุษยชน

⁴⁴ เกรียงศักดิ์ เจริญพัฒน์วิช., “แนวความคิดประชาธิปไตยแบบไทย” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536).

⁴⁵ เฉลิมเกียรติ ผิวนวล, ความคิดทางการเมืองของทหารไทย 2519-2535 (กรุงเทพฯ : ผู้จัดการ, 2535).

⁴⁶ รัฐศาสตร์สาร (ฉบับความรุนแรงกับสังคมไทย) ปีที่ 19 ฉบับที่ 3 (2539).

⁴⁷ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, อาวูรมีชีวิต? (กรุงเทพฯ : ฟ้ายเดียวกัน, 2546).

⁴⁸ เสน่ห์ จามริก, สิทธิมนุษยชน เกณฑ์คุณค่าและฐานความคิด (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542).

สิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตยของเสน่ห์ จามริก โดยมีนัยมุ่งหาแนวทางสิทธิมนุษยชนที่เหมาะสมกับไทยโดยยังคงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ตามแนวทางตะวันตก ธเนศวร์ เจริญเมือง “100 ปี การปกครองท้องถิ่นไทย พ.ศ.2440-2540”⁴⁹ เป็นการศึกษาแง่มุมต่างๆ เกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่นไทยในช่วง 100 ปี (พ.ศ.2440-2540) ซึ่งเป็นการศึกษาที่ตั้งอยู่บนฐานของความต่อเนื่องเพื่อพิจารณากำเนิด พัฒนาการ ปัญหาและแนวโน้มในทศวรรษต่อไป

งานเขียนจากนักประวัติศาสตร์เช่น ไพรัตน์ จันทขจิต “ความคิดใหม่ทางการเมืองการปกครองเศรษฐกิจและสังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325-2394)”⁵⁰ อรรถจักร สัตยานุรักษ์ “ความเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึง พ.ศ. 2475”⁵¹ ไพจิตร ไหลงาม “ความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและการปรับตัวของรัฐระหว่าง พ.ศ. 2398-2475”⁵² ธเนศ อภรณ์สุวรรณ “สิทธิมนุษยชนในประวัติความคิดของสังคมไทย”⁵³ ธเนศ อภรณ์สุวรรณ “ความคิดทางการเมืองไพร่กระจุกพีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์”⁵⁴ เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีงานเขียนที่ศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองไทยโดยแบ่งออกเป็นยุคสมัย เช่น ยุคสุโขทัย อยุธา รัตนโกสินทร์ รัชสมัยรัชกาลที่ 5 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 หลัง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เป็นต้น ทั้งนี้มีการกล่าวถึงความคิดทางการเมืองโดยรวมของ

⁴⁹ ธเนศวร์ เจริญเมือง, 100 ปี การปกครองท้องถิ่นไทย พ.ศ.2440-2540 (กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2544).

⁵⁰ ไพรัตน์ จันทขจิต, “ความคิดใหม่ทางการเมืองการปกครองเศรษฐกิจและสังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325-2394)” (ภาคนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ, 2528).

⁵¹ อรรถจักร สัตยานุรักษ์, ความเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึง พ.ศ. 2475 (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535).

⁵² ไพจิตร ไหลงาม, “ความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและการปรับตัวของรัฐระหว่าง พ.ศ. 2398-2475” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2524).

⁵³ ธเนศ อภรณ์สุวรรณ, สิทธิมนุษยชนในประวัติความคิดของสังคมไทย. รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546).

⁵⁴ ธเนศ อภรณ์สุวรรณ, ความคิดทางการเมืองไพร่กระจุกพีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ : มติชน, 2549).

ยุคสมัย ไม่นิยมกล่าวถึงนักคิดในแต่ละช่วงเวลา เช่น ลิขิต ธีรเวคิน. “วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย”⁵⁵ เป็นต้น

การศึกษาความคิดทางการเมืองโดยแบ่งออกเป็นยุคสมัยนี้ มีจุดเด่นตรงที่ช่วยให้เห็นที่มา ข้อถกเถียงของความคิดแต่ละยุคสมัยในภาพกว้าง มีการกล่าวถึงบริบทแห่งยุคสมัยเพื่อให้เข้าใจความคิดภายใต้บริบทอย่างถูกต้อง แต่มีจุดอ่อนตรงที่ไม่อาจให้ข้อมูลที่มาความคิดในเชิงลึกได้

การศึกษาความคิดทางการเมืองที่ให้ความสำคัญกับตัวความคิดนี้ แม้เป็นการศึกษาแบบกว้างๆ แต่เป็นการพิจารณาความคิดข้ามสมัยซึ่งมักจะมองข้ามบริบทของช่วงเวลา (Timeless element) และเจตนา (Intention) ของตัวผู้เขียน ศึกษาราวกับว่าความคิดนั้นเป็นสากล (Universal ideas) เนื่องจากเชื่อว่ามีภูมิความรู้ที่อยู่เหนือกาลเวลา (dateless wisdom) และสามารถประยุกต์ใช้ได้ทุกโอกาส (Universal application) จึงแสดงให้เห็นความต่อเนื่องของพัฒนาการทางความคิดที่อาจเสี่ยงต่อปัญหาของการตีความที่ผิดพลาดได้

การศึกษาความคิดทางการเมืองที่มาจากกลุ่มนักรัฐศาสตร์

งานเขียนที่มาจากกลุ่มนักรัฐศาสตร์ การศึกษาวิจัยทางรัฐศาสตร์ในประเทศไทยในอดีตนั้นมักเป็นการศึกษาที่อยู่ภายใต้การครอบงำความคิดจากชนชั้นนำโดยไม่มีการอ้างอิงทฤษฎีความรู้ดังเช่นงานเขียนของตะวันตก เพื่อประโยชน์ทางการเมืองในการสร้างจินตนาการชาติไทยขึ้นมาเช่นงานของกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นต้น ภายหลังจากจัดตั้งคณะรัฐศาสตร์ขึ้นในประเทศไทย ในช่วงทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา การศึกษาวิจัยทางรัฐศาสตร์เริ่มให้ความสนใจศึกษาหัวข้อเกี่ยวกับสถาบันต่างๆ อันเป็นโครงสร้างส่วนบน เช่น รัฐบาล ข้าราชการ สถาบันพระมหากษัตริย์ รัฐสภา การเลือกตั้งการกำหนดนโยบาย ฯลฯ ในขณะที่การศึกษาความคิดทางการเมืองของไทยและการศึกษาความคิดของบุคคลสำคัญที่มาจากกลุ่มนักรัฐศาสตร์นั้นเพิ่งเริ่มต้นขึ้นไม่นานนักโดยอาจเริ่มจากประมาณปลายทศวรรษที่ 2510 ต้นทศวรรษที่ 2520 ในงานของชัยอนันต์ สมุทวณิช และสมบัติ จันทรวงศ์ ก่อนหน้านั้นมักเป็นงานเขียนที่มาจากแนวทางประวัติศาสตร์และจากนักเขียนสมัครเล่น

⁵⁵ ลิขิต ธีรเวคิน. วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย-ธรรมศาสตร์, 2535).

ในปี พ.ศ. 2517 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้เปิดสอนวิชาแนวความคิดทางการเมืองไทยขึ้น เป็นครั้งแรกที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก่อนหน้านั้นการเรียนการสอนว่าด้วยเรื่อง ความคิดทางการเมืองมักจะให้ความสำคัญกับความคิดทางการเมืองตะวันตก โดยเชื่อว่าความคิดทางการเมืองของไทยในเวลานั้นมีรากฐานมาจากทฤษฎีการเมืองตะวันตก เห็นได้จากคำถามที่เกิดขึ้นหลังจากชัยอนันต์ได้เปิดสอนวิชาแนวความคิดทางการเมืองไทยนั่นคือ มีสิ่งๆที่เรียกว่า ความคิดทางการเมืองไทยอยู่หรือไม่⁵⁶

ในงาน *“ความคิดทางการเมืองการปกครองไทยโบราณ”*⁵⁷ ซึ่งชัยอนันต์ได้ผลิตขึ้นเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนวิชาแนวความคิดทางการเมืองไทยนั้น ได้ชี้ให้เห็นความพยายาม ค้นหาสิ่งๆที่เรียกว่าความคิดทางการเมืองไทยโดยเชื่อว่าความคิดทางการเมืองไทยมีความต่อเนื่อง จากรัฐโบราณสู่รัฐสมัยใหม่ ดังนั้นจึงใช้วิธีสืบค้นลักษณะความคิดทางการเมืองที่ปรากฏในตำนาน เมืองโบราณ โดยงานเขียนเรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่าความคิดทางการเมืองไทยมีอยู่จริงหากแต่เป็น ความคิดที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดีย นั่นคือพุทธศาสนาและฮินดู

ความคิดทางการเมืองไทยโบราณรับอิทธิพลจากปรัชญาพุทธศาสนามาใช้ในเรื่องของการอธิบายกำเนิดโลก กำเนิดสังคม คุณธรรมจริยธรรมของผู้ปกครอง ในรูปแบบธรรมราชา รวมไปถึง ธรรมจรรยาสำหรับข้าราชการ ซึ่งแต่เดิมถูกละเลยไปภายหลังจากแนวคิดการปกครองแบบ ตะวันตกโดยเฉพาะความคิดในการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจในระดับโครงสร้างได้เข้ามามี อิทธิพลต่อโลกทัศน์ของคนไทย ซึ่งชัยอนันต์เชื่อว่าแนวคิดตะวันตกดังกล่าวเป็นอุดมคติของ ปัญญาชนไทยหลายท่านตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ดังนั้น ชัยอนันต์จึงพยายามชี้ให้เห็น ความสำคัญของคุณธรรมผู้ปกครองที่มีรากฐานมาจากความคิดทางการเมืองโบราณที่ซึ่งสามารถ นำมาใช้ควบคู่กับแนวคิดของตะวันตก โดยมีสมมติฐานที่ว่า การปกครองต้องเน้นที่จริยธรรมและ เป้าหมายมากกว่าจะหมกมุ่นกับวิธีการปกครองเพียงอย่างเดียวเพราะนอกจากจะไม่สามารถ บรรลุผลแล้วยังทำให้ประชาธิปไตยเสื่อมอีกด้วย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องผนวกรวมเรื่องจริยธรรม การเมืองเข้ากับวิธีการปกครองแผนใหม่ (ประชาธิปไตย)

⁵⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *ความคิดทางการเมืองการปกครองไทยโบราณ*, น.1.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน.

ต่อมาในปี พ.ศ. 2523 สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้รวบรวมบทความเกี่ยวกับความคิดทางการเมืองไทยมาตีพิมพ์รวมเล่มในชื่อ “ความคิดทางการเมืองไทย”⁵⁸ ในหนังสือดังกล่าวยังคงให้ความสำคัญกับการค้นหาความคิดทางการเมืองไทยผ่านการศึกษาตำนานเมืองโบราณ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นสองส่วน ในส่วนแรกของงานเขียนเป็นการศึกษาตำราการปกครองโบราณสมัย อาทิตยวิกรมพระวรวงศ์ มหามาติคำหลวง ราชนิติ รวมไปถึงหลักธรรมคือ ทศพิธราชธรรม อัคคัณฺณสูตร ส่วนที่สองเป็นการศึกษานุคคลสำคัญหรือตัวละครในวรรณกรรมช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น ศรีธัญไชย สุนทรภู่ ศรีปราชญ์ นอกจากนี้ยังศึกษาความคิดของเทียนวรรณ และ ก.ศ.ร. กุหลาบ ซึ่งเป็นสามัญชนที่กำเนิดในช่วงรอยต่อการรับอิทธิพลความคิดของตะวันตก (รัชกาลที่ 3-รัชกาลที่ 5) ทั้งนี้ในบทที่กล่าวถึงเทียนวรรณ และ ก.ศ.ร. กุหลาบ นั้นได้เคยตีพิมพ์มาแล้วในปี พ.ศ. 2521 ในชื่อ “ชีวิตและงานของเทียนวรรณ และ ก.ศ.ร. กุหลาบ”

ในงาน “ความคิดทางการเมืองไทย” นี้ ได้ตอกย้ำความสำคัญของศาสนาในความคิดทางการเมืองไทย โดยเฉพาะฮินดูและพุทธ ซึ่ง สมบัติ จันทรวงศ์ ได้สรุปว่านับแต่ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาไทยอาจมีความคิดทางการเมืองในสองระดับที่ขัดแย้งกันอยู่เสมอ ระดับแรกคือความคิดทางการเมืองซึ่งได้รับมาจากวัฒนธรรมความคิดของตะวันตก ซึ่งอาจหมายถึงความคิดมนุษยนิยม ประชาธิปไตย โดยกลุ่มที่รับอิทธิพลนี้คือ ปัญญาชน ชนชั้นนำ ในขณะที่เดียวกันวัฒนธรรม ความคิดทางการเมืองดั้งเดิมของไทยก็ยังคงปรากฏอยู่ในกลุ่มประชาชนทั่วไป ความคิดที่ว่านี้อาจหมายถึงหลักอำนาจและการใช้อำนาจภายใต้หลักศาสนาที่มี ทั้งฮินดูซึ่งเน้นในเรื่องอำนาจศักดิ์สิทธิ์เด็ดขาดของผู้นำและหลักพุทธศาสนา ในเรื่องการกำหนดขอบเขตการใช้ อำนาจของผู้ปกครอง

อย่างไรก็ตาม ในงานเขียนดังกล่าวมีข้อจำกัดอยู่บางประการโดยเฉพาะเนื้อหาของบทนำที่พยายามชี้ให้เห็นที่มาของความคิดการเมืองไทย ในขณะที่แต่ละบทยังมีอาจเชื่อมโยงกับบทนำได้ชัดเจนนัก ทั้งยังเป็นการมองข้ามความสำคัญของบริบทงานเขียนในการวิเคราะห์ นอกจากนี้ยังเป็นการเลือกศึกษานุคคลหรืองานที่อยู่ในกระแสความคิดหลักของชนชั้นนำ ยกเว้นก็แต่ เทียนวรรณ และ ก.ศ.ร. กุหลาบ ซึ่งหากต้องการจะได้ภาพใหญ่ของความคิดทางการเมืองไทย อาจต้องขยายกรอบการศึกษาให้ครอบคลุมภายหลังช่วงเวลาภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองไว้ด้วย

⁵⁸ สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยอนันต์ สมุทวณิช, ความคิดทางการเมืองไทย.

“ความคิดทางการเมืองไทย” อาจแสดงให้เห็นแนวทางการศึกษาความคิดทางการเมืองไทยไว้สองแนวทาง คือ แนวทางแรกเป็นการให้ความสำคัญกับประเด็นความคิด หรือพิจารณากำเนิด พัฒนาการ ความสำคัญของความคิดทางการเมืองในประเทศไทยในรายประเด็น ซึ่งได้กล่าวไปแล้วในหัวข้อ 2.3 แนวทางที่สองคือแนวทางที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาความคิดของตัวบุคคลเป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังมีงานเขียนอีกลักษณะหนึ่งคือให้ความสำคัญกับตัวบุคคลในประเด็นความคิดโดยพิจารณาประวัติชีวิตของบุคคลควบคู่ไปด้วยซึ่งก็คือการศึกษาในแนวทางชีวิตและผลงานซึ่งจะกล่าวต่อไป

1. การศึกษาความคิดทางการเมืองของบุคคล

การศึกษาความคิดทางการเมืองของบุคคล เป็นแนวทางการศึกษาอย่างแพร่หลายทั้งในประเทศตะวันตกและในประเทศไทย โดยบุคคลที่ถูกนำมาศึกษามักเป็นชนชั้นนำ ผู้มีบทบาทในประวัติศาสตร์ของแต่ละสังคม แต่ละยุคสมัย เช่น นักคิด นักวิชาการ นักการเมือง ผู้นำทางการเมือง พระ นักประพันธ์ เป็นต้น

แนวทางการศึกษามักให้ความสำคัญกับเนื้อหาความคิดของบุคคลโดยอาจมีการนำเสนอสาระสำคัญ วิพากษ์ วิเคราะห์ความคิด หรือในบางเรื่องอาจวิเคราะห์เพื่อหาที่มาที่ไปของความคิดโดยอาจศึกษาประวัติชีวิตควบคู่ไปด้วย แต่เนื้อหาหลักอยู่ที่ความคิดมากกว่าจะกล่าวถึงประวัติชีวิต ในบางกรณีอาจอันเป็นการวิเคราะห์ความคิดแบบมีความหมายอย่างแท้จริง ให้ความสำคัญต่อความคิดของบุคคลมากกว่าที่จะสนใจชีวิตของเขา

กรณีการศึกษาความคิดทางการเมืองของบุคคลสำคัญในประเทศไทยนั้นมียุ่หลากหลาย โดยมักจะศึกษาผู้นำการเมืองหรือชนชั้นนำทางการเมือง พระ นักวิชาการ นักเขียน ทั้งที่เป็นคนไทยและต่างชาติ ซึ่งในระยะแรกนั้นการศึกษามักมุ่งเน้นไปยังตัวบุคคลในอดีต เช่น สมบัติ จันทรวงศ์ และชัชอนันต์ สมุทวณิช “ความคิดทางการเมืองไทย”⁵⁹ อาทิ บทความที่ศึกษาความคิดของเทียนวรรณและ ก.ศ.ร. กุหลาบ ซึ่งต่อยอดความคิดมาจากงานของชัชอนันต์ เรื่องสรรณิพนธ์ของเทียนวรรณ และงานของสงบ สุริยรินทร์ ในขณะที่งานเขียนเรื่อง ก.ศ.ร. กุหลาบในช่วงเวลานั้นไม่ปรากฏมากนัก

ในบทความดังกล่าวมีจุดเด่นตรงที่เป็นการศึกษาของสามัญชนที่มีความคิด วิพากษ์วิจารณ์สังคมและท้าทายพระบรมราชาบายของกษัตริย์ และขุนนางข้าราชการ ในยุคสมัย

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน.

สมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยได้รับอิทธิพลความคิดตะวันตก เนื่องจากเทียนวรรณและ ก.ศ.ร. กุหลาบ เกิดในสมัยรัชกาลที่ 3 และเติบโตในสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 อันเป็นช่วงที่อิทธิพลทางความคิดตะวันตกเข้ามาในประเทศไทย สองบทความนี้ชี้ให้เห็นว่าความคิดทางการเมืองไทยมิได้มีเพียงความคิดสนับสนุนการดำรงอยู่ของชนชั้นนำ และอิทธิพลความคิดฮินดู-พุทธเท่านั้น หากยังมีความคิดซึ่งอาจได้รับอิทธิพลจากตะวันตกคือความคิดมานุษยนิยม รวมไปถึงการต่อต้านรัฐอยู่ด้วย หรือในอีกแง่หนึ่งคือการวิพากษ์วิจารณ์สังคมและทำทนาย “วัฒนธรรมภักดีกษัตริย์และขุนนางข้าราชการ” อาจมาจากการขัดกับมโนธรรมทางพุทธศาสนา มาผสมกับความคิดมานุษยนิยมของตะวันตก

อย่างไรก็ตาม การศึกษาความคิดเทียนวรรณและ ก.ศ.ร.กุหลาบ ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของความพยายามศึกษาความคิดของสามัญชนโดยนักรัฐศาสตร์ ในจุดหัวเลี้ยวหัวต่อทางความคิดระหว่างความคิดทางการเมืองไทย (ฮินดู-พุทธ) และความคิดทางการเมืองตะวันตก (มานุษยนิยม-ประชาธิปไตย)

ตัวอย่างการศึกษาความคิดสามัญชนในอดีตอื่นๆ เช่นการศึกษาความคิดทางการเมืองของอดีตนายกรัฐมนตรีนี่ซึ่งเป็นความคิดที่มีอิทธิพลต่อการปกครองในยุคสมัยนั้นๆ เช่น ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. “การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ”⁶⁰ ซึ่งศึกษาความคิดและบทบาทของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยพิจารณาจากระบบการปกครองที่เรียกว่า *พ่อขุนอุปถัมภ์* และอิทธิพลที่เกิดขึ้นอันกระทบต่อสถาบันการเมือง และสังคม หรือในงานของ เฉลิมเกียรติ ผิวนวล. “รายงานวิจัยเรื่อง ความคิดทางการเมืองของ ปรีดี พนมยงค์”⁶¹ ซึ่งเป็นการศึกษาความคิดของปรีดีอย่างเป็นทางการเป็นระบบโดยนักรัฐศาสตร์ หรือในงานศึกษาความคิดทางการเมืองของสามัญชนนักเขียน นักหนังสือพิมพ์เช่นงานของ อุดุลย์ มณีโรจน์ “ความคิดทางการเมืองของ สด ภูมมะโรหิต”⁶² สมชัย ศรีเจริญเวช. “ความคิดทางการเมืองของของกุหลาบ สายประดิษฐ์”⁶³

⁶⁰ ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526).

⁶¹ เฉลิมเกียรติ ผิวนวล, *รายงานวิจัยเรื่อง ความคิดทางการเมืองของ ปรีดี พนมยงค์*, (ม.ป.ท. : ม.ป.ท., 2527).

⁶² อุดุลย์ มณีโรจน์, “ความคิดทางการเมืองของ สด ภูมมะโรหิต,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529).

⁶³ สมชัย ศรีเจริญเวช, “ความคิดทางการเมืองของของกุหลาบ สายประดิษฐ์,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532).

นอกจากนี้ยังพบว่าม้งานเขียนที่ศึกษาความคิดทางการเมืองของบุคคลร่วมสมัยอยู่ด้วยเป็นจำนวนมาก เช่น พงศ์เชษฐ รุจิรชุนห์ “อิทธิพลทางพระพุทธศาสนาต่อความคิดทางการเมืองของ สุลักษณ์ ศิวรักษ์”⁶⁴ วรวิพร จันทร์ทอง “ความคิดทางการเมืองของอรรถพร กิติชัยวรรณ”⁶⁵ เป็นการศึกษาคิดทางการเมืองที่ปรากฏในผลงานของอรรถพร ซึ่งเป็นนักเขียนการ์ตูนการเมือง โดยการ์ตูนการเมืองถือเป็นส่วนหนึ่งที่ใช้ในกระบวนการขัดเกลาสังคมและเป็นสื่อแสดงความคิดเห็นในทางการเมืองในอีกมิติหนึ่ง อุดร ย่อมเจริญ “ความคิดทางการเมืองของพลตรีจำลอง ศรีเมือง”⁶⁶ ซึ่งเป็นการค้นหาที่มาทางความคิดของจำลอง ศรีเมือง อันได้แก่ อิทธิพลจากการเรียนรู้กลุ่มเกลาจากภูมิหลังประสบการณ์และการศึกษา รวมไปถึงสถานการณ์แวดล้อมในช่วงเวลานั้นๆ ชาติชาย เทพแปง “ความคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์”⁶⁷ ซึ่งศึกษาพัฒนาการทางความคิดและบริบทที่มีต่ออิทธิพลทางความคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล โดยศึกษาจากงานเขียนสามเรื่อง ซึ่งเป็นงานที่ให้ความสำคัญทั้งกับบริบททางความคิด และประวัติของตัวบุคคล หากแต่เป็นการศึกษาเพียงความคิดทางการเมืองด้านเดียว สมยศ รัชกุลวิทยา “ความคิดทางการเมืองของปัญญานันทภิกขุ”⁶⁸ สมยศ จันทะวงษ์ “ความคิดทางการเมืองของพระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต)”⁶⁹ ชลธิ์ ยังตรง “ความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ”⁷⁰ วาสนา นาน่วม “ความคิดทาง

⁶⁴ พงศ์เชษฐ รุจิรชุนห์, “อิทธิพลทางพระพุทธศาสนาต่อความคิดทางการเมืองของ สุลักษณ์ ศิวรักษ์,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527).

⁶⁵ วรวิพร จันทร์ทอง, “ความคิดทางการเมืองของอรรถพร กิติชัยวรรณ,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541).

⁶⁶ อุดร ย่อมเจริญ, “ความคิดทางการเมืองของพลตรีจำลอง ศรีเมือง,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536).

⁶⁷ ชาติชาย เทพแปง, “ความคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540).

⁶⁸ สมยศ รัชกุลวิทยา, “ความคิดทางการเมืองของปัญญานันทภิกขุ,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539).

⁶⁹ สมยศ จันทะวงษ์, “ความคิดทางการเมืองของพระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต),” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535).

⁷⁰ ชลธิ์ ยังตรง, “ความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533).

การเมืองของ พลเอกสุจินดา คราประยูร”⁷¹ จำรัส ลากเจริญสุข “บทบาททางการเมืองของ ศ.บุญชนะ อุตถากร”⁷² วิรัช ประเสริฐโชติ “ความคิดทางการเมืองของนักธุรกิจไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีความคิดของบุญชู โรจนเสถียร”⁷³ เป็นต้น

โดยสรุปแล้วแนวทางการศึกษาโดยอาศัยตัวความคิดของบุคคลเป็นหลักนี้มีข้อดีคือ เป็นการศึกษาความคิดในเชิงลึก ซึ่งมีการวิพากษ์วิจารณ์อย่างรอบด้าน ในส่วนประเทศไทยก็มีการศึกษาเพิ่มมากขึ้น หากแต่มีข้อจำกัดอยู่บ้างคือมักเป็นการศึกษาบุคคลที่มีชื่อเสียง พิจารณา

⁷¹ วาสนา นาน่วม, “ความคิดทางการเมืองของ พลเอกสุจินดา คราประยูร,” (วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยมหิดล คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545).

⁷² จำรัส ลากเจริญสุข, บทบาททางการเมืองของ ศ.บุญชนะ อุตถากร.

⁷³ วิรัช ประเสริฐโชติ, “ความคิดทางการเมืองของนักธุรกิจไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีความคิดของ บุญชู โรจนเสถียร,” (วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยมหิดล คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532).

บุคคลเป็นศูนย์กลาง และตกอยู่ในจารีตของงานวิจัยซึ่งใช้วิธีการเขียนที่ขาดสีสัน การใช้ภาษาที่แห้งแล้ง⁷⁴

⁷⁴ สันนิษฐานว่า การศึกษาความคิดทางการเมืองในประเทศไทยบางส่วนอาจได้รับอิทธิพลจากสำนัก Contextualism กลุ่ม Quentin Skinner, J.G.A. Pocock, S. Collini, J Tully โดย Quentin Skinner เป็นนักประวัติศาสตร์สมัยใหม่แห่งสำนักเคมบริดจ์ ผู้ซึ่งศึกษาประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองจากงานเขียนของนักคิดสมัยใหม่ โดยให้ความสำคัญกับบริบททางประวัติศาสตร์ความคิดควบคู่ไปกับการให้ความสำคัญต่อเจตนา (Intention) ของตัวผู้เขียน ซึ่งเจตนาของผู้เขียนจักเข้าใจไม่ได้โดยปราศจากการสนใจบริบทของงานเขียน การไม่สนใจบริบทของงานเขียนย่อมก่อให้เกิดปัญหาของการตีความที่ผิดพลาด เพราะการศึกษาจากตัวบท (text) เพียงอย่างเดียวโดยเชื่อว่ามีเพียงพอยู่แล้วที่จะทำความเข้าใจนั้นก่อให้เกิดความสับสนทางความคิด เพราะไม่ให้ความสำคัญกับปัจจัยเรื่องเวลา (timeless element) และศึกษาราวกับว่าความคิดนั้นเป็นสากล (Universal ideas) เชื่อว่ามีภูมิความรู้ที่อยู่เหนือกาลเวลา (dateless wisdom) และสามารถประยุกต์ใช้ได้ทุกโอกาส (Universal application) การที่เชื่อเช่นนั้นก็เพราะมีผลมาจากความเชื่อว่า ภาษา คำพูดมีความหมายคงที่ สื่อความคิดที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาโดยไม่คิดว่าภาษาคือการกระทำอย่างหนึ่งที่มีความหมายไม่คงที่ อันเป็นสาเหตุหนึ่งของความสับสนในการตีความ การเข้าใจตัวบทหรือกิจกรรมทางสังคมนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาอย่างเป็นอยู่ในขณะนั้นมากกว่าการศึกษาโดยมีความคิดความคาดหวังว่าจะพบอะไรไว้ก่อนล่วงหน้าหรือมี ไว้แล้วล่วงหน้า อย่างไรก็ตามการหลีกเลี่ยง Preconception นั้นดูจะเป็นการยากยิ่งโดยเฉพาะเมื่อต้องศึกษาว่านักคิดนั้นได้หมายถึงอะไร ในการศึกษาที่อยู่ในบริบทปัจจุบันซึ่งมีวัฒนธรรม สังคมที่แตกต่างจากช่วงเวลาทีนักคิดได้เขียนอะไรไว้ ดังนั้นเราจึงสามารถทำได้เพียงการจัดลำดับหมวดหมู่ (classify) สิ่งที่ไม่คุ้นเคยในรูปของสิ่งที่คุ้นเคย สิ่งหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหานี้ได้ก็คือการให้ความสนใจกับเจตนาของนักคิดนักเขียนนั้นๆ ด้วย ดังนั้น การอ่านเพื่อค้นหาคำตอบจากตัวบท (text) ตามแนวทางของ Skinner นั้นจึงควรจะพบคำตอบที่หลากหลายตามวัฒนธรรมและช่วงเวลาที text นั้นๆ ตั้งอยู่ โดยพิจารณาจากบริบทของความคิดหรือพิจารณาจากจารีตประเพณีของสังคมที่ text ตั้งอยู่ หรือที่มีอิทธิพลต่อนักคิด ในขณะเดียวกันต้องให้ความสำคัญของคำที่ใช้เขียน ว่าในช่วงเวลานั้นหมายถึงอะไร (reference) และเข้าใจเจตนาของผู้เขียนว่าคำที่ใช้เขียนนั้นต้องการจะสื่อถึงอะไร (sense) นัยของความหมายนี้สามารถแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ 1) ความหมายที่มาจากพิจารณาตามความหมายของภาษาพจนานุกรม และไวยากรณ์ตามหลักภาษาทั่วไป 2) ความหมายที่มาจากการศึกษาของผู้อ่านอย่างทีผู้อ่านเข้าใจ 3) ความหมายที่มาจากสิ่งที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อ ซึ่ง Skinner ให้ความสำคัญกับความหมายในแบบที่ 3 เป็นสำคัญ

2. การศึกษาประวัติชีวิตและความคิดทางการเมืองของบุคคล

การศึกษาประวัติชีวิตและความคิดทางการเมืองของบุคคลเป็นการศึกษาแนวคิดเชิงประวัติอีกแบบหนึ่งโดยพิจารณาทั้งความคิดและชีวิตของคน หรืออาจเรียกว่าชีวิตและผลงาน (*His life and his work*) เป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับตัวบุคคลในประเด็นความคิดต่างๆ ควบคู่ไปกับการศึกษาประวัติชีวิตซึ่งถือว่าเป็นบริบททางความคิดของบุคคล ซึ่งอาจพิจารณาจากผลงาน ประสพการณ์ พิจารณาพัฒนาการทางความคิด หรือบทบาทในช่วงชีวิตโดยให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชีวิตและผลงานด้วย มีการวิเคราะห์ วิจัย วิพากษ์ผลงาน หรือบทบาทของเจ้าของชีวิตทั้งยังพิจารณาคูณูปการต่อสังคม (Impact, Contribution) หรือแวดวงที่บุคคลนั้นสังกัด

การศึกษาในแบบนี้นิยมศึกษาบุคคลที่หลากหลายสาขาอาชีพ มีทั้งบุคคลที่มีชื่อเสียง และไม่มีชื่อเสียง เป้าหมายของการศึกษาเพื่อหาที่มาของความคิด หรือเจตนาที่ปรากฏในบทบาท หรือผลงานของบุคคล และอาจสะท้อนให้เห็น “ตัวตน” ของสังคมในเวลาเดียวกัน โดยงานลักษณะนี้มักมีสมมติฐานว่ามนุษย์คือผลิตผลจากสังคม เมื่อเข้าใจมนุษย์ก็จะสามารถเข้าใจสังคมได้ด้วย

วิธีการศึกษานี้มีการผสมผสานแนวคิดของหลายสาขาวิชาไว้ด้วยกันเช่น มานุษยวิทยา คือการนำการศึกษาแนวพินิจเชิงชีวประวัติ มาพิจารณาชีวิตของบุคคล หรือแนวทางประวัติศาสตร์พิจารณาบริบทแวดล้อมโดยถือว่ามีความสำคัญต่อการกำหนดความคิดและการตัดสินใจของบุคคล ทั้งนี้ยังมีการศึกษาผ่านงานวรรณกรรมซึ่งต้องอาศัยหลักวรรณกรรมวิจารณ์ เข้าช่วย ในงานบางชิ้นก็มีการนำวิธีสังคมวิทยาของความรู้ (Sociology of knowledge) และประวัติศาสตร์ความคิด (Intellectual history) รวมไปถึงยังอาศัยมโนทัศน์และทฤษฎีต่างๆ ของรัฐศาสตร์มาใช้วิเคราะห์ความคิด ดังนั้น งานเขียนในกลุ่มนี้จึงมาจากผู้เขียนหลากหลายสาขาวิชาทั้งจากนักเขียนทั่วไป นักประวัติศาสตร์ นักวรรณกรรมวิจารณ์ นักมานุษยวิทยา นักรัฐศาสตร์ เป็นต้น อาทิ งานวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยโครงการ “เมืองไทยในความใฝ่ฝันของนักคิดอาวูโล” ซึ่งศึกษาชีวิตและผลงานของนักคิดและนักวิชาการไทยจำนวน 9 คน คือ เอกวิทย์ ฌ ถาวร, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, นิธิ เอียวศรีวงศ์, พระธรรมปิฎก, สิปปนนท์ เกตุทัต, สายหยุด เกิดผล, ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประเวศ วะสี, วิบูลย์ เข็มเฉลิม งานเขียนชุดนี้เป็นการศึกษาชีวิตและผลงานขนาดสั้นซึ่งแต่ละงานผู้เขียนใช้วิธีศึกษาและวิธีวิเคราะห์ที่แตกต่างกัน ในกรณีนี้จะขอยกตัวอย่างงานเขียนถึงนิธิ เอียวศรีวงศ์ และฉัตรทิพย์ นาถสุภา ดังนี้

จิรพร วิทยศักดิ์พันธ์ “เมืองไทยในความคิดและความใฝ่ฝันของศาสตราจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์”⁷⁵ เป็นการประมวลและวิเคราะห์แนวคิดเชิงวิพากษ์โดยจับประเด็นที่เป็นลักษณะเด่นของนิธิที่ต่างจากนักคิดคนอื่น กับทั้งบอกถึงคุณูปการทางความคิดที่สำคัญ เพื่อให้เข้าใจแนวคิดของนักคิดในมิติที่ลึกและกว้างขึ้นเพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้วงวิชาการและสาธารณชนทั่วไปในการแสวงหาและสร้างสรรค์ทางปัญญา และเพื่อให้เข้าใจสังคมไทยในแง่มุมต่างๆ จิรพรศึกษาพัฒนาการทางความคิดของนิธิออกเป็น 4 ช่วง เช่น ยุคขบถ ยุคแสวงหา ยุคเปิดพรมแดนความรู้ ยุคสู้รบทางวัฒนธรรม มีการประมวลภาพจำลองสังคมไทยในความคิดและความใฝ่ฝันของนิธิ จากนั้นจึงสรุปจารีตทางปัญญาของไทย 4 กระแส แล้วพิจารณาว่านิธิอยู่ในกระแสไหน นอกจากนี้ยังพิจารณาคุณูปการทางความคิดในฐานะต่างๆ เช่น นักประวัติศาสตร์ นักวิชาการ นักคิดนักวิจารณ์สังคม

อานันท์ กาญจนพันธ์ “สังคมไทยตามความคิดและความใฝ่ฝันในงานของอาจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา”⁷⁶ เป็นการศึกษาพัฒนาการทางความคิดและสำนึกเกี่ยวกับสังคม โลกทัศน์ มโนภาพของสังคมในบริบทกระแสสังคมร่วมสมัยแต่ละช่วง มีการใช้กรอบคิดสังคมวิทยาของความรู้ (Sociology of knowledge) พยายามอธิบายพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นที่มาของความคิด บริบททางสังคมและการเมืองในการสร้างองค์ความรู้ที่เป็นพลังสร้างสรรค์และรากฐานของวิถีความคิดซึ่งเชื่อมโยงกับความคิดอื่นๆ ในสังคม การปรับกระบวนการทัศน์และผลกระทบต่อสังคม และข้อจำกัดต่างๆ ตลอดจนปัญหาที่ประสบ และประวัติศาสตร์ความคิด (Intellectual history) ความซับซ้อน ความเคลื่อนไหวขัดกัน ความคิด พิเคราะห์จากพื้นฐาน ความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์ ความรู้สึก สำนึก ความคิด ความใฝ่ฝันที่พัฒนามาตั้งแต่ปฐมวัย เทียบเคียงกับความคิดร่วมสมัยอื่นๆ⁷⁷

วิธีการศึกษาใช้การอ่านงานของฉัตรทิพย์และบทวิจารณ์ของนักวิชาการอื่นๆ ประกอบการสนทนาแลกเปลี่ยนกับฉัตรทิพย์ และมีการนำข้อมูลที่ได้มาเปรียบเทียบกับกระแสความคิดร่วมสมัยอื่นๆ

⁷⁵ จิรพร วิทยศักดิ์พันธ์, เมืองไทยในความคิดและความใฝ่ฝันของศาสตราจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2539).

⁷⁶ อานันท์ กาญจนพันธ์, สังคมไทยตามความคิดและความใฝ่ฝันในงานของอาจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2539).

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, น.3.

ในส่วนการศึกษาของแวดวงรัฐศาสตร์นั้นเริ่มมีการศึกษาอยู่บ้างแล้วเช่น สมบัติ จันทรวงศ์ “โลกทัศน์ของสุนทรภู่”⁷⁸ สมบัติ จันทรวงศ์ “ศรัทธาไชย: ความคิดเรื่องอำนาจและปัญญา”⁷⁹ อันสะท้อนให้เห็นความเข้าใจเรื่องอำนาจและปัญญาของคนไทย ชัยอนันต์ สมุทวณิช “ชีวิตและงานของเทียนวรรณ และ ก.ศ.ร.กุหลาบ”⁸⁰ วิทยากร เชียงกูล, “ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์: ประมาจารย์ทางเศรษฐกิจ-การคลัง”⁸¹ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ “พระผู้ทรงปกเกล้าฯ ประชาธิปไตย: 60 ปี สิริราชสมบัติกับการเมืองการปกครองไทย”⁸²

งานชุดชีวิตและความคิดของวิทยากร เชียงกูล ซึ่งศึกษานักคิดสามัญชนจำนวนหนึ่ง โดยพิจารณาความคิดจุดยืนทางการเมืองที่ปรากฏในงานเขียน ทั้งนี้ งานของวิทยากรถือเป็นงานเขียนขนาดสั้นในเชิงแนะนำเบื้องต้นเท่านั้น เช่น “ศึกษาบทบาทและความคิด ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช” “ศึกษาบทบาทและความคิด ส. ศิวรักษ์” “ศึกษาบทบาทและความคิดป๋วย อึ๊งภากรณ์” “ศึกษาบทบาทและความคิดศรีบูรพา” “การเมืองภาคประชาชน: มองจากชีวิตและงานของ ศรีบูรพา” และงานเขียนศึกษาความคิดโดยวิเคราะห์จากงานเขียนคัดสรร “วิเคราะห์งานเขียนของ อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์” เป็นการแนะนำเชิงวิเคราะห์งานเขียนคัดสรรของ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ.2459-2542 อันเป็นงานเขียนต่อเนื่องจาก “ศึกษาบทบาทและความคิดป๋วย อึ๊งภากรณ์” ซึ่งทำการวิเคราะห์ในแง่ประวัติและบทบาทอย่างวิพากษ์ในงาน วิเคราะห์งานเขียนของอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มีการจัดกลุ่มงานเขียนงานเขียนเพื่อสะดวกในการวิเคราะห์จำนวน 8 กลุ่ม เช่น ประวัติและแนวคิดทางสังคม แนวคิดทางการเมือง แนวคิดทางการศึกษาและศาสนา การคลัง และเศรษฐกิจของไทยในทศวรรษ 2490 เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อศึกษาพัฒนาการทางความคิด หาก

⁷⁸ สมบัติ จันทรวงศ์, โลกทัศน์ของสุนทรภู่ (พระนคร : เอกสารอัดสำเนา, 2520).

⁷⁹ สมบัติ จันทรวงศ์, ศรัทธาไชย: ความคิดเรื่องอำนาจและปัญญา (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2521).

⁸⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ชีวิตและงานของเทียนวรรณ และ ก.ศ.ร.กุหลาบ พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2524).

⁸¹ วิทยากร เชียงกูล, ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์: ประมาจารย์ทางเศรษฐกิจ-การคลัง (ม.ป.ท. : ม.ป.พ).

⁸² นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, พระผู้ทรงปกเกล้าฯ ประชาธิปไตย: 60 ปี สิริราชสมบัติกับการเมืองการปกครองไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549).

พิจารณาจะพบแนวทางในการศึกษามีความชัดเจนเป็นระบบหากแต่ปริมาณเนื้อหาค่อนข้างจำกัด⁸³

งานเขียนของนักรัฐศาสตร์รุ่นใหม่ เช่น ธีรพล ใจจริง “ ‘555’ กับ My Country Thailand: ความเคลื่อนไหวทางการเมือง ความคิดทางเศรษฐกิจ และประวัติศาสตร์นิพนธ์ “แบบ

⁸³ วิทยากร เขียงกุล, ศึกษาบทบาทและความคิด ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (กรุงเทพฯ : ผลิต, 2532); ศึกษาบทบาทและความคิด ส. ศิวรักษ์ (กรุงเทพฯ : ผลิต, 2533); ศึกษาบทบาทและความคิดป๋วย อึ๊งภากรณ์ (กรุงเทพฯ : ผลิต, 2531) ศึกษาบทบาทและความคิดศรีบูรพา (กรุงเทพฯ : ผลิต, 2532); การเมืองภาคประชาชน: มองจากชีวิตและงานของศรีบูรพา (กรุงเทพฯ : ผลิต, 2544) และ วิเคราะห์งานเขียนของอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ (กรุงเทพฯ : ผลิต, 2542).

ชาตินิยมวิพากษ์” ของพระสารสาสน์พลขันธ์”⁸⁴ ศิริโรตม์ คล้ามไพบูลย์ “แรงงานวิจารณ์เจ้า”⁸⁵ ซึ่งศึกษาประวัติและความคิดของนายถวัติ ฤทธิเดช เป็นต้น⁸⁶

การศึกษาความคิดในวรรณกรรมและการศึกษาชีวิตและผลงานของนักประพันธ์

การศึกษาความคิดในวรรณกรรมและการศึกษาชีวิตและผลงานของนักประพันธ์ มีทั้งการศึกษามุขบุคคลที่เป็นชาวไทยและนักประพันธ์ชาวตะวันตก ทั้งในรูปแบบวิจารณ์วรรณกรรมและ

⁸⁴ อนุรักษ์ ใจจริง, “ ‘555’ กับ My Country Thailand: ความเคลื่อนไหวทางการเมือง ความคิดทางเศรษฐกิจ และประวัติศาสตร์นิพนธ์ “แบบชาตินิยมวิพากษ์” ของพระสารสาสน์พลขันธ์” *รัฐศาสตร์สาร* ปีที่ 25 ฉบับที่ 1 (2547) : 254-322.

⁸⁵ ศิริโรตม์ คล้ามไพบูลย์, *แรงงานวิจารณ์เจ้า* (กรุงเทพฯ : มติชน, 2547).

⁸⁶ ในกรณีงานเขียนชีวิตและผลงานของตะวันตกมีปรากฏอยู่มากมายเช่น การศึกษาชีวิตประวัติและประวัติศาสตร์ทางความคิด การศึกษาพัฒนาการทางความคิดและคุณูปการของความคิดที่มีต่อสังคม ตัวอย่างงานเขียนอาทิ Hannah Arendt, *Men in Dark Times* (Florida, USA : A Harvest Book Harcourt Brace & Company, 1995). ซึ่งศึกษาชีวิตคนและผลงานเพื่อสะท้อนประวัติศาสตร์และความคิดของสังคม โดยแสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีชีวิตอย่างไร ใช้ชีวิตอย่างไร หรือให้คุณค่ากับชีวิตอย่างไร ภายใต้ประวัติศาสตร์สังคมที่เต็มไปด้วยโรคภัย ความหวาดโหย การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และการล้างแค้น ซึ่ง Arendt ได้ศึกษาจากคนสำคัญหลายคนเช่น Rosa Luxemburg, Isak Dinesen, Walter Benjamin เป็นต้น หรือกรณีงานเขียน Charles E. Reagan, *Paul Ricoeur: his life and his work* (Chicago : University of Chicago Press, 1998). Charles E. Reagan เป็นลูกศิษย์และเพื่อนของ Ricoeur และถือว่าใกล้ชิดกับ Ricoeur เสมือนคนในครอบครัว เขาเขียนประวัติจากแหล่งข้อมูลสองแหล่งคือ ประวัติชีวิตที่มาจากคนอื่นๆ ที่เขียนถึง Ricoeur เช่น หนังสือ หรือหนังสือพิมพ์ และจากความทรงจำจากการสนทนาระหว่าง Reagan กับ Ricoeur และ Simone ภรรยาของ Ricoeur ในส่วนที่เขียนถึงความคิดของ Ricoeur นั้น เป็นความเรียงปรัชญา มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงให้เห็นรูปแบบปรัชญา แต่ไม่ใช่ข้อถกเถียงข้อโต้แย้งที่ซับซ้อนเหมือนงานการศึกษาความคิดทางการเมือง ภาษาที่ใช้อธิบายเป็นภาษาที่เรียบง่ายไม่ได้เน้นภาษาที่เป็นศัพท์วิชาการ อาจกล่าวได้ว่างานชิ้นนี้เป็นการศึกษาชีวิตและความคิดของ Ricoeur อย่างง่าย (Simply) ลักษณะการเล่าเรื่องเป็นไปตามลำดับเวลา (Chronological order, Historical order) เช่น ช่วงวัยเยาว์ ช่วงสงคราม หลังสงคราม ชีวิตที่ Sorbonne และที่ USA ฯลฯ โดยมีคำถามสำคัญของงานคือ Ricoeur ได้สร้างอะไร ได้ทำอะไรไว้บ้าง เขาเป็นคนเช่นไร เขาได้พูดอะไรไว้บ้างเกี่ยวกับตัวตนและความสัมพันธ์กับคนอื่นและงานของเขาในช่วงเวลาต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการรวบรวมบทสัมภาษณ์ที่ไม่เคยตีพิมพ์จำนวนสี่เรื่องไว้ด้วย

ศึกษาประเด็นแก่นความคิดในงานประพันธ์ เช่น ชลธิรา กลัดอยู่ “ไตรภูมิพระร่วง: รากฐานอุดมการณ์ทางการเมืองไทย”⁸⁷ สุวรรณภา เกรียงไกรเพ็ชร “น.ม.ส.”⁸⁸ ตริศิลป์ บุญขจร “นวนิยายกับสังคมไทย พ.ศ. 2475-2500”⁸⁹

เจตนา นาควัชระ “วรรณกรรมละครของแบร์ทอลท์ เบรคชท์ การศึกษาเชิงวิจารณ์”⁹⁰ รัตนาภรณ์ ธนานุรักษ์ “นักเขียนนวนิยายวิจารณ์สังคมฝรั่งเศสต้นศตวรรษที่ 20 อ็องเดร ฌีต และ อ็องรี เดอ มงแตร์ล็อง”⁹¹ ถนอมนวล โอเจริญ “โรมัส มัณน์ และนวนิยายสะท้อนประวัติศาสตร์ร่วมสมัย”⁹² ซึ่งศึกษาชีวิต ประสบการณ์ชีวิตและโลกทัศน์ของโรมัส มัณน์ อันแสดงให้เห็นอิทธิพลทางความคิดของนักเขียนนวนิยายที่มาจากสังคมและนักคิดที่มีมาก่อน เช่น ในกรณีนี้ได้แสดงให้เห็นอิทธิพลของฟรีดริช นิทซ์เช่ อาร์ทัวร์ชเปินฮาวเออร์ และริชาร์ด วากเนอร์ ที่มีต่อโลกทัศน์ของมัณน์ นอกจากนี้ยังศึกษานวนิยายคู่กับการวิเคราะห์ความคิดทางการเมืองของมัณน์ที่เป็นบริบทของงาน ทั้งยังมีการศึกษาในเชิงวรรณกรรมอธิบายโครงสร้าง วัตถุประสงค์ สุนทรียศาสตร์ในการเขียนนวนิยายของมัณน์ งานศึกษาโรมัส มัณน์ มีลักษณะคล้ายคลึงกับงานเขียนถึงนักประพันธ์ตะวันตกอื่นๆ อีก เช่น ถนอมนวล โอเจริญ “ฟรันซ์ คาฟคา ชีวิตและวรรณกรรม”⁹³ ทศนีย์

⁸⁷ ชลธิรา กลัดอยู่, “ไตรภูมิพระร่วง: รากฐานอุดมการณ์ทางการเมืองไทย” วารสารธรรมศาสตร์ (มิถุนายน-กันยายน 2517) : 106-127.

⁸⁸ สุวรรณภา เกรียงไกรเพ็ชร, น.ม.ส. (กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519).

⁸⁹ ตริศิลป์ บุญขจร, นวนิยายกับสังคมไทย พ.ศ.2475-2500 (กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2523).

⁹⁰ เจตนา นาควัชระ, วรรณกรรมละครของแบร์ทอลท์ เบรคชท์ การศึกษาเชิงวิจารณ์ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2526).

⁹¹ รัตนาภรณ์ ธนานุรักษ์, นักเขียนนวนิยายวิจารณ์สังคมฝรั่งเศสต้นศตวรรษที่ 20 อ็องเดร ฌีต และ อ็องรี เดอ มงแตร์ล็อง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เทพประทานพร, 2527).

⁹² ถนอมนวล โอเจริญ, โรมัส มัณน์ และนวนิยายสะท้อนประวัติศาสตร์ร่วมสมัย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549).

⁹³ ถนอมนวล โอเจริญ, ฟรันซ์ คาฟคา ชีวิตและวรรณกรรม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533).

นาควัชร “ชีวิตและผลงานของกุสตาฟ โพลแบร์ต”⁹⁴ ทศนีย์ นาควัชร “บทบาทของวรรณกรรมและพันธกิจของนักเขียนในทัศนะของ เอมีล โซลา”⁹⁵ เป็นต้น ซึ่งงานเหล่านี้ผลิตภายใต้กรอบจารีตการศึกษาวรรณกรรม

นอกจากนี้ยังมีงานเขียนถึงชีวิตและผลงานของนักประพันธ์ตะวันตกโดยศึกษาประเด็นแก่นความคิดในงานประพันธ์เป็นสำคัญ เช่น เสกสรรค์ ประเสริฐกุล “เส้นทางนักประพันธ์”⁹⁶ เป็นการรวมบทความศึกษาชีวิตและผลงานของนักเขียน อาทิ ดอน คิโฮเต้, ดอสโตเยฟสกี, อันโตน เซคอฟ, จอห์น สไตน์เบ็ค, เออร์เนสต์ เฮมิงเวย์ ซึ่งศึกษาประเด็นที่อยู่ในงานเขียนเช่นความเป็นมนุษย์ของตัวละครสะท้อนอะไรบ้าง หรือความรู้สึกของนักเขียนที่มีต่อชีวิตและสังคมเป็นเช่นไร

ข้อสังเกตประการหนึ่งเกี่ยวกับการศึกษาชีวิตและผลงานของนักประพันธ์คือ อาจแบ่งเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มที่ศึกษาโดยจารีตของวรรณกรรมวิจารณ์ ซึ่งพิจารณาโครงเรื่องกลวิธีในการประพันธ์ กับกลุ่มที่ศึกษาชีวิตและผลงานโดยพิจารณาจากแก่นของเรื่อง เช่น หากบทประพันธ์พยายามนำเสนอประเด็นชีวิตในสังคมการเมือง ก็จะมีการพิจารณาประวัติชีวิตและประวัติศาสตร์สังคมการเมืองในช่วงเวลาที่ผลิตงานควบคู่ไปด้วย

การศึกษาชีวประวัติและอัตชีวประวัติ (Biography, Autobiography)

ชีวประวัติ หรืออัตชีวประวัติเป็นการรวบรวมประวัติชีวิตของบุคคล รวบรวมงานเขียนบันทึกชีวิตและบทบาทชีวิต ซึ่งมักปรากฏในรูปสารคดี หรือความเรียงในเชิงพรรณนาให้น่าหนักกับข้อเท็จจริง (Fact) โดยเขียนขึ้นเพื่อสวดุติบุคคลในวาระต่างๆ เช่น วาระครบรอบอายุ อนุสรณ์ในงานศพ เป็นต้น

⁹⁴ ทศนีย์ นาควัชร, ชีวิตและผลงานของกุสตาฟ โพลแบร์ต (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547).

⁹⁵ ทศนีย์ นาควัชร, บทบาทของวรรณกรรมและพันธกิจของนักเขียนในทัศนะของ เอมีล โซลา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547).

⁹⁶ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, เส้นทางนักประพันธ์ : บทบันทึกความคิดเห็นต่อนักเขียนและหนังสือพิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ : สามัญชน, 2538).

คำว่า Biography และ Biographer มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกว่า “bios” ที่แปลว่า ชีวิตและ “graphein” ซึ่งแปลว่าเขียน โดยอาจแปลว่า “การเขียนถึงชีวิต” คำว่า “Biography” ถูกใช้ครั้งแรกโดย Dryden ในช่วงปลายศตวรรษที่ 17 หมายถึง ในความหมายของการศึกษา ประวัติศาสตร์ของชีวิตบุคคล ซึ่งเป็นแขนงหนึ่งของวิชาวรรณคดี ก่อนหน้านั้นมีปรากฏหลักฐานว่า มีการจารึกประวัติของผู้ทรงอำนาจบ้างแล้ว เช่นในอียิปต์ บาร์บิโลน อัลซีเรีย ไชปรัส⁹⁷ เป็นต้น

การนิยามคำว่า Biography ยังมีอีกหลายแนวทาง เช่น “ภาพที่ข้อสัจย์ของดวงวิญญาณที่ผจญภัยผ่านช่วงแห่งชีวิต” หรือ “ชีวภาพ”⁹⁸ อันหมายถึงภาพแห่งชีวิต การศึกษาชีวิตในลักษณะนี้เชื่อว่าจะช่วยให้เห็นคุณภาพความเป็นมนุษย์ แรงจูงใจในการกระทำต่างๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะมีการนำรายละเอียดหลายอย่างมาพิจารณา เช่น บุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย ประสบการณ์วัยเด็ก เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงชีวิต

การเขียนอัตชีวประวัติ เป็นสิ่งที่นิยมกระทำกันมากซึ่งถือว่ามีเชื่อถือในฐานะเป็น ข้อมูลขั้นต้น ในขณะที่เดียวกันผู้อ่านสามารถประเมินความเป็นกลางของงานได้ง่ายกว่าการอ่านชีวประวัติซึ่งมักจะซ่อนอคติ (Bias) ต่างๆ เอาไว้ อย่างไรก็ตาม ชีวประวัติแม้จะแสดงความเป็นกลางในการศึกษาไว้อย่างชัดเจนเพียงไร แต่ในการเริ่มต้นเขียนชีวประวัติของบุคคลสำคัญใดๆ ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าในบางกรณีมักเริ่มต้นจากความพึงพอใจที่มีต่อบุคคลสำคัญอยู่บ้าง ซึ่งการเขียนหรือไม่เขียนถึงใครอาจแสดงให้เห็นความสนใจที่มีต่อบุคคลได้มากพอสมควร อย่างไรก็ตาม ในการเขียนชีวประวัติ bias อาจเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้งานมีชีวิตชีวภาพหากใช้อย่างเหมาะสมมากกว่างานเขียนโดยภาษาวิชาการล้วนๆ เนื่องจากโดยดั้งเดิมแล้วชีวประวัติอยู่ในแขนงของวรรณคดี ซึ่งเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้อสัมพันธ์กับสุนทรียศาสตร์ การใช้ภาษา อารมณ์ที่งดงามในการจรรโลงใจผู้อ่าน

ตัวอย่างงานเขียนชีวประวัติและอัตชีวประวัติ เช่น แคน สาลิกา “วาระสุดท้ายแห่งชีวิต จิตร ภูมิศักดิ์”⁹⁹ เป็นการรวบรวมและเรียบเรียงประวัติ จิตร ภูมิศักดิ์ ในรูปสารคดี โดยใช้

⁹⁷ โปรดดูประวัติการเขียนชีวประวัติใน Catherine N. Parke, *Biography writing Lives*, (New York: Routledge, 2002), pp.1-34.

⁹⁸ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, “ปัญหาการศึกษาผู้นำทางการเมือง: แนวความคิดและข้อสังเกตเกี่ยวกับวิธีการศึกษาเชิงประวัติ,” น.119.

⁹⁹ แคน สาลิกา, *วาระสุดท้ายแห่งชีวิต จิตร ภูมิศักดิ์* (นนทบุรี : สำนักพิมพ์สาลิกา, 2544).

ข้อมูลจากงานที่เขียนถึงจิตร งานของจิตรที่พูดถึงตัวเอง และจากการสัมภาษณ์คนที่เคยรู้จักกับจิตร ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลสำคัญเพิ่มเติมเช่นจิตรเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยใช่หรือไม่ นอกจากนี้ยังพบงานอื่นๆ อีก เช่น รุจน์ มณฑิรา “ชีวิตและงานนักปกครองที่ยิ่งใหญ่ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ”¹⁰⁰ บุญกรม ดงบังสถาน “โลกสี่ขาวของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ”¹⁰¹ ภัทรนันท์ ชัยพงศ์เกษม “ลูกผู้ชายชื่อ ประมวล สภาวสุ: อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายประมวล สภาวสุ”¹⁰² วัฒน์ วรรณยางกูร “ไขแสง สุกใส ลูกผู้ชายหัวใจไม่ผูกเชือก”¹⁰³ สุวิชา จิตรปฏิมา “ชีวิตและผลงานพลเอกสัณฑ์ จิตรปฏิมา”¹⁰⁴ สนั่น ขจรประศาสน์, สัณญลักษณ์ เทียมถนอม. “ล้วนเป็นผมลิขิตชีวิตเอง: จากเด็กบ้านนอกมาเป็นทหารม้า จากบางขวางสู่ทำเนียบรัฐบาล”¹⁰⁵ เล็ก วิริยะพันธ์. “ชีวิตและผลงาน เล็ก วิริยะพันธ์”¹⁰⁶

ในการศึกษาความคิดของบุคคลสำคัญควบคู่กับชีวประวัติ หรือการนำแนวพินิจเชิงชีวประวัติมาใช้ช่วยให้เข้าใจพัฒนาการทางบุคลิกภาพ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตของบุคคลซึ่งอยู่ภายใต้เงื่อนไขทางสังคม การเมือง วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ทางเลือกที่สังคมผลักดัน และทางเลือกที่ตัวเองเลือก กับทั้งประสบการณ์ชีวิตที่ผลักดัน หล่อหลอมตัวตน อีกทั้งแรงจูงใจ อุดมการณ์ชีวิต ความฝัน ความมุ่งหวัง ความกลัว

¹⁰⁰ รุจน์ มณฑิรา, ชีวิตและงานนักปกครองที่ยิ่งใหญ่ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (กรุงเทพฯ : นำฝน, 2545).

¹⁰¹ บุญกรม ดงบังสถาน, โลกสี่ขาวของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ (นนทบุรี : บริษัท ออฟเซ็ท เพรส จำกัด, 2547).

¹⁰² ภัทรนันท์ ชัยพงศ์เกษม, ลูกผู้ชายชื่อ ประมวล สภาวสุ: อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายประมวล สภาวสุ (ม.ป.ท. : ม.ป.พ., 2545).

¹⁰³ วัฒน์ วรรณยางกูร, ไขแสง สุกใส ลูกผู้ชายหัวใจไม่ผูกเชือก (กาญจนบุรี : ปลายนา, 2543).

¹⁰⁴ สุวิชา จิตรปฏิมา, ชีวิตและผลงานพลเอกสัณฑ์ จิตรปฏิมา (กรุงเทพฯ : นำอักษรการพิมพ์, 2548).

¹⁰⁵ สนั่น ขจรประศาสน์, สัณญลักษณ์ เทียมถนอม, ล้วนเป็นผมลิขิตชีวิตเอง: จากเด็กบ้านนอกมาเป็นทหารม้า จากบางขวางสู่ทำเนียบรัฐบาล (กรุงเทพฯ : ชมรมร่วมสร้างสรรค์, 2545).

¹⁰⁶ เล็ก วิริยะพันธ์, ชีวิตและผลงาน เล็ก วิริยะพันธ์ (ม.ป.ท., 2544).

ถึงแม้ว่าข้อดีของการศึกษาชีวประวัติจะช่วยให้เห็นคุณภาพความเป็นมนุษย์ แรงจูงใจ ในการกระทำต่างๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น หากแต่การศึกษาแนวนี้ก็มีข้อจำกัดเช่นกัน อาทิ ข้อมูลที่ได้ อาจไม่ตรงกับความจริง อาจถูกบิดเบือนเพื่อเป้าหมายต่างๆ เช่น เพื่อยกยอปอปั้น เพื่อประโยชน์ทางการเมือง หรือมีข้อจำกัดในเชิงจรรยาบรรณที่อาจกระทบต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง ดังที่ ซิกมันต์ ฟรอยด์ ได้กล่าวไว้ว่า “...ใครก็ตามที่เขียนชีวประวัติ กำลังผูกพันตนเองอยู่กับการโกหกมดเท็จ หลอกลวง เยินยอ หรือแม้กระทั่งซ่อนเร้น การขาดความเข้าใจของตนเองเอาไว้ เพราะชีวประวัติที่แท้จริงนั้นไม่มี หรือถ้ามีเราก็ไม่อาจใช้มันได้” “ความเป็นจริงเป็นสิ่งที่เราไม่อาจเข้าถึง มนุษยชาติ ไม่สมควรค้นพบความจริงนั้น...” ฟรอยด์ ซิกมันต์¹⁰⁷ เนื่องจากชีวประวัติมีได้หลายฉบับไม่มีข้อสรุปแน่นอน ในสมัยหนึ่งอาจได้รับการยอมรับจากคนร่วมสมัย ในสมัยต่อมาอาจถูกตีความตามบริบท ประวัติศาสตร์ไปในทางตรงกันข้าม

ประการต่อมา แม้เราจะเชื่อว่าการศึกษานักบุคคลสำคัญจะช่วยให้เห็นภาพสังคมหรือ ภาพมนุษย์ในมุมกว้าง หากแต่ในความเป็นจริงเราไม่อาจละเลยข้อจำกัดอื่นๆ อีกเช่นเราอาจได้ ภาพในมุมมองของคนเพียงหนึ่งคน

ประการสุดท้าย ข้อจำกัดของการศึกษาความคิดของบุคคลสำคัญก็คือ การตีความ ใดๆ ก็ตามอยู่บนฐานของการคาดคะเน (Guess) เสมอ ดังนั้น ผลที่ออกมาจึงเป็นเพียงความ น่าจะเป็น เช่นแม้จะมีทฤษฎี สถานการณ์ หรือข้อมูลสนับสนุนเหตุการกระทำของบุคคลเพียงไร ในบางกรณี มูลเหตุจูงใจอาจไม่ได้ตั้งอยู่กับหลักเหตุและผลทฤษฎี หรืออุดมการณ์ หากแต่มาจาก ความบังเอิญ หรือมาจากเกร็ดย่อยของข้อมูลก็เป็นได้

ทั้งนี้ อาจสรุปหลักสำคัญของงานเขียนเกี่ยวกับความคิดของบุคคลตามโครงสร้างของ งานดังตารางที่ 2.1 ดังนี้

¹⁰⁷ อังโน ยศ สันตสมบัติ, อำนาจบุคลิกภาพและผู้นำการเมืองไทย. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์น้ำไท, 2535), น. 21.

ตารางที่ 2.1
แสดงลักษณะของการศึกษางานเขียนเกี่ยวกับความคิดของบุคคลสำคัญ

กลุ่มงานเขียน	จุดเน้น	ลักษณะภาษาที่ใช้	กลุ่มบุคคลที่เลือกศึกษา	ความหลากหลายของประเด็นความคิด
1.งานเขียนที่มาจากกลุ่มนักเขียนทั่วไป	ความคิดถึงประวัติ	วรรณกรรม, สารคดี	บุคคลในประวัติศาสตร์ทั้งสามัญชนบางคนและชนชั้นสูงเป็นส่วนใหญ่	หลากหลายประเด็นเช่น การเมือง เศรษฐกิจ สังคม
2.งานเขียนที่มาจากกลุ่มนักประวัติศาสตร์	ความคิดตัวบุคคล, สังคมการเมือง	วิชาการ	บุคคลในประวัติศาสตร์กลุ่มชนชั้นสูงในระยะแรก ระยะหลังเริ่มศึกษาสามัญชนมากขึ้น	หลากหลายประเด็นเช่น การเมือง เศรษฐกิจ สังคม
3.การศึกษาความคิดทางการเมืองที่ให้ ความสำคัญกับตัวความคิด (Intellectual history)	ประเด็นความคิดทางการเมือง สังคม	วิชาการ	ประเด็นความคิดทางการเมืองและสังคมไทย	ศึกษาความคิดประเด็นใดประเด็นหนึ่ง
4. งานเขียนที่มาจากกลุ่มนักรัฐศาสตร์ 4.1 การศึกษาความคิดทางการเมืองของบุคคล	ความคิดทางการเมืองของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง	วิชาการ	ชนชั้นนำทางการเมือง นักคิด/ นักวิชาการร่วมสมัย	ศึกษาความคิดประเด็นใดประเด็นหนึ่งเช่น ความคิดทางการเมือง หรือผลกระทบทางความคิดที่มีต่อสังคม
4.2 การศึกษาประวัติชีวิตและความคิดทางการเมืองของบุคคล	ประวัติชีวิต/ความคิดทางการเมือง/ ผลงาน ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง	วิชาการ	ชนชั้นนำทางการเมือง นักคิด/ นักวิชาการร่วมสมัย /นักเขียน	หลากหลายประเด็นเช่น การเมือง เศรษฐกิจ สังคม

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

กลุ่มงานเขียน	จุดเน้น	ลักษณะภาษาที่ใช้	กลุ่มบุคคลที่เลือกศึกษา	ความหลากหลายของประเด็นความคิด
5. การศึกษาความคิดในวรรณกรรม และการศึกษาชีวิตและผลงานของนักประพันธ์	ความคิด/ผลงานในงานประพันธ์/	วิชาการ, วิชาการกึ่งวรรณกรรม	นักเขียนไทย/ นักเขียนตะวันตก	หลากหลายประเด็นที่ปรากฏในงานเขียน อาทิการเมือง เศรษฐกิจ สังคม
6. การศึกษาชีวประวัติและอัตชีวประวัติ (Biography, Autobiography)	ประวัติชีวิต	วรรณกรรม, สารคดี	ชนชั้นนำทางการเมือง นักคิด/ นักวิชาการร่วมสมัย /นักเขียน ฯลฯ	หลากหลายประเด็นเช่นการเมือง เศรษฐกิจ สังคม

จากการพิจารณากรอบในการศึกษาความคิดของบุคคลสำคัญนั้น พบว่าตามแนวทางการศึกษาความคิดทางการเมืองที่ให้ความสำคัญกับตัวความคิดนั้น เป็นการศึกษาความคิดทางการเมืองในระดับกว้างโดยเอาประเด็นเป็นแกนในการวิเคราะห์ เป็นการศึกษาประวัติความคิดซึ่งต้องพิจารณาความคิดจากบุคคลหลายคนเพื่อหาความต่อเนื่องเชื่อมโยง ซึ่งมักจะมองข้ามมิติเวลา ในขณะที่เดียวกันการศึกษาความคิดทางการเมืองโดยพิจารณาบุคคลเป็นศูนย์กลางนั้นก็มักจำกัดอยู่เพียงการค้นหาความคิดทางการเมืองของตัวบุคคล มักจะมองข้ามความสำคัญอื่นๆ เช่น ประวัติชีวิตซึ่งสะท้อนประสบการณ์ อารมณ์ความรู้สึกของบุคคลอันมีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพกับการกำหนดพฤติกรรมมนุษย์ รวมไปถึงกำหนดความคิดทางการเมือง

ในงานเขียนของเสกสรรค์ มีประเด็นความคิดหลากหลายโดยเฉพาะความคิดทางสังคมการเมืองซึ่งมีที่มาจากประวัติชีวิตของเขาในบริบทสังคมการเมืองไทย ดังนั้นเพื่อให้เข้าใจที่มาของความคิด พัฒนาการทางความคิด บทบาทและคุณูปการที่เสกสรรค์กระทำในแต่ละช่วงของประวัติศาสตร์ จึงต้องมีการพิจารณาประวัติชีวิตควบคู่ไปกับการศึกษาความคิดทางการเมือง เนื่องจากเสกสรรค์เป็นผลผลิตของบริบทสังคมและประวัติศาสตร์ โดยนอกจากจะช่วยให้เราเข้าใจความคิดของเสกสรรค์แล้วยังช่วยให้เราเห็นมิติของความเป็นมนุษย์ในประวัติศาสตร์ไทยยุคหนึ่ง ซึ่งสิ่งประกอบสร้างตัวตนของเสกสรรค์มาจากกระแสความคิดและแรงผลักดันจากสังคมและการเมืองไทย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นการศึกษาชีวิตและความคิดของเสกสรรค์ ตามกรอบแนวคิดที่ 4.2 การศึกษาประวัติชีวิตและความคิดทางการเมืองของบุคคล ทั้งนี้ไม่ได้เป็นการศึกษาโดยวิธีวิทยาประวัติศาสตร์เพียงอย่างเดียว และไม่ได้มุ่งเน้นความเข้มข้น ในการวิเคราะห์ความคิดเหมือนรูปแบบการศึกษาความคิดทางการเมืองโดยประเด็น หรือศึกษาความคิดทางการเมืองของบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่ให้ความสำคัญกับความคิดทางสังคมการเมืองโดยใช้วิธีศึกษาความคิดทางการเมืองตามแนวทางรัฐศาสตร์พิจารณาพัฒนาการทางความคิด และศึกษาตัวบุคคลโดยใช้วิธีศึกษาประวัติชีวิต ประสบการณ์ อารมณ์ ความรู้สึก สำนึก ความใฝ่ฝัน และประเมินบทบาทผลงานที่มีผล (Impact, Contribution) ต่อสังคม มีการกล่าวถึงประวัติศาสตร์หรือบริบทแวดล้อมทางสังคมและการเมือง ทั้งนี้เพื่อให้เห็นที่มาของความคิดในการสร้างองค์ความรู้และรากฐานของวิธีคิดและการตัดสินใจของบุคคล